

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

K U N O S S.

15ik szám.

Tavaszi 22ikén.

1838.

B U D A P E S T.

Fővárosunk igen nevezetes időszakot kezd. Ha már a' pusztító vizárnak meg kelle történnie, sokkal jobb hogy most esett, mint ha majd későbbben 50 vagy 100 év múlva történéndett volna. Nem sokára már egy ezrede lesz, hogy eldőideink e' tájon letelepedtek: és még mindedig csak mint valamely idegen nép úgy tanyáztunk ez áldott hazában semmi állandó emléket nem mutathatva ittlétünknek. Tegyük föl, hogy e' vizár sokkal nagyobb volt volna, olly nagy, hogy az egész hazát elborítva a' nemzetet végkép elsöpörte volna, miről lehetendett vala megismerni, hogy itt e' vizár előtt magyarok laktak? Milly régen vala az, hogy e' földet rómaiak lakták, még őseinknek idejövételük előtt, és még is római emlékekre találunk most is, magyarokra nem. Nincs egy fillérünk magyar fölirással, nincs semmi olly emlékünök meg, melly egy más nemzedéknek emlékeztetésül szolgálhatna, hogy itt egykor magyarok honoltak. De semmit sem tesz, azon idő bármi hosszúnak tetszik is, mellytől fogva itt lakunk, ama' végetlen időhez képest, melly még előttünk van, mellyben itt lakhatandunk még, ha akarni tudunk, csak óra vagy nap; tehát nincs későn még élni kezdenünk; nincs! mi a' hátralevő időhez, a' ki nem számítható örökléthez képest csak gyermek vagyunk; a' mérhetlen nagy természet tágos ölen csak egy piczinded pontot teszünk; mondom csak gyermek vagyunk, de olly gyermek, melly óriássá nevelkedhetik. A' természet, a' nagy és hatalmas természet kis ujját mozdítá csak meg, 's pesti hangyabolyaink, miket mi házoknak mondunk, összeomlottak; de a' természet nekünk gyermeknek óriási erőt adott, mit azonban mi használni 's kifejteni nem tanultunk meg; 's talán 'egy kis bosszuságában csapított meg korbácsával fölébreszteni akarván, hogy miért restelkedünk a' nekünk ajándékozott nagy erőt használva kifejteni; mi gyermek vagyunk, de olly gyermek, mellynek majdani ifjusága 's férfisága sok ezredig tarthat, következőleg leemlott sárkunyhói el nem ijeszti, el nem csügeszti, hanem bátran néz a' jövődöbe; elhanyagolt erejét fölébreszti 's dacolni fog az elemekkel, mert csak az embernek adatott erő a' természettel megvívhatni, az elemekkel szembeszálhatni; de térek a' dolgára.

Hogy Pest egészen más Pest leszen a' vész után, mint a' millyen leendett volna ha a' vész be nem következik, kétséget nem szenved, mutatják ezt a' városi tanács részéről tett készületek. A' belső város alaká bizonyosan egy embernek sem tetszhetik, kinek csak kevés izlése van is; és igen természetesen mindenki azt gondolja, ki a' belváros fektét, elrendelését vagy inkább el nem rendelését azaz rendetlenségét figyelmére méltatá, hogy a' ki ennek tervét készítette, annak semmi izlése sem volt; de már ezen nem segítheti, mondják; azonban alább megpróbálom, ha valljon csakugyan nem segítheti e rajta?

Tulajdon joga és sérthetlen szabadsága levén minden kiváltságos vagy szabadalmas hatóságnak, városi testületnek: tetszése szerint kell tehát hatáskörében munkálkodlatnia, így van ez Pesten vagy Budán is. Ha az egész országból minden pénzes vagy gazdag ember Budapestre összecsdölné is olly ezelbul, hogy e' fővárost az egész világon legszébbé, legpompásobbá tegyék, e' városi testület akarata nélkül sem tehet; mert

ennek joga 's szabadsága van tulajdon belátása szerint rendelni el a' várost, az egész országra kiterjedő felsőbbégi befolyást kivéven; mert ennek természetesen Budapest is alája van vetve. Azonban itt csak felső befolyás nélküli tulajdon hatáskörét tekintem Pestváros területének.

Csupán két dolog mozgat mindent az emberiség világában, 's e' kettő: az a nyagi és szellemi haszon. E' kettős haszonrugó mozgatja 's emeli majd föl Budapestet is. Az a nyagi haszon még eddig sokkal nagyobb szerepet játszott mint a' szellemi, 's hihetőleg még egy ideig felsőbbességgel birand emez fölött, de ez nem árt sokat.

Ki volna már olly vakmerő 's bohó azt állítani, hogy Budapest lakóiban, testületében nincs meg e' két haszon utáni vágy, hiszen a' természet kiüríthatlanul oltá ezt minden emberlénybe. Tegyük már most hogy Pest ezen piczinded gyermek, olly valami terv szerint kezd épülni, 's növekedni, melly egy csodaóriást sejtet majd a' később korban, mind a' két haszon meglesz; sem az anyagi, sem a' szellemi haszon el nem maradhat. Egy nagy folyam, Európában a' legnagyobb, a' Duna osztja ketté Buda-pestet; 's Budapest előljárói jól tudják honnét jó e' méltóságos folyam; ennek forrása, ágai, 's csatornákkal összeköttetendése gazdag, hozzánk képest igen gazdag országokbul jó; mennyi hasznót, anyagi és szellemi hasznót hozand majd ez hátán; de azt is tudják Budapest előljárói, hogy e' nagy folyam hová ömlik ki, 's mennyi anyagi és szellemi haszon áradhat onnét is Budapest lakóira. A' jótévő természet már régen maga kínál temérdek haszonnal, mindent adott a' nélkül hogy kértük volna; olly földet ajándékozott, mellyhöz hasonló Európában nincs, 's a' legnagyobb folyót vezető rajt végig, de mi csak picziny gyermekekül tapicskolunk partain. Megunta az örök munkásságu természet vesztéglésünket vagy gondolatlan gyermeki foglalatosságainkat nézni; a' temérdek Duna elszégyenelve vagy talán egy kissé meg is boszonkodva azon, hogy olly sok századtul fogva hasztalanul 's üresen kell neki le hőmpölögni, egy kissé lelocsolt bennünket, beszélni nem tudván azzal akarta értésünkre adni, hogy ébredjünk fel, hogy gondolkodjunk 's vegyük neki hasznát.

Főlebb mondám, hogy minden emberlény belsejébe önte e' természet anyagi és szellemi haszonvágyot, tehát a' budapestiekbe is. Néha e' kettős hasznót drágán vásárolják meg az emberek, de most Pest lakosai ha józanészüknek hasznát tudják venni, úgy szólva ingyen eszközölhetik azt, csak egy terv készítésébe kerül, de olly tervkészítésbe, melly Europa figyelmét magára vonni képes legyen; azonban ezt a' figyelmes olvasó emlékeztetés nélkül is észreveszi, hogy a' szóban levő haszon nem mingyárt, nem tíz év alatt árasztja el a' várost, hanem későbbben. De hiszen gyermekeink és unokáink hasznára is kell valamit tennünk; 's mellyik jó atya mulasztja azt el, főkép midőn mibe sem kerül? Nem kellene ide száz ezrek vagy milliók a' város közpénztárából, mert hiszen minden egyes tehetése szerint fog igyekezni, hanem a' városi tanács részéről csak egy terv, csak akarat kívántatik. Igen, hogy Budapest Europa legszebb, legnevezetesebb városa legyen egykor, oda csak a' városi tanács akarata 's eszes belátása szükséges. 'S ki merné föltenni, hogy e' város tulajdon hasznát 's dicsőségét nem kívánja? ki lehetne olly gyáva azt tehetni föl, hogy e' városi testület fejei eszes belátással nem bírnának Budapest dicsőségének alapját megvethetni? Csak akaratába kerül, csak azt kell kimutatnia, 's mondania: itt van az ujonan épüendő város terve, így építsetek, itt meg itt piacok, emitt séták lesznek, az utcák erre meg erre készüljenek. A' kőnek 's márványnak bőségében levén a' haza, még pedig a' leendő főváros közlelésben, arról minden vagyonos maga gondoskodik. Egy két — ámbár most még erősen álló — nagy ház nem fog az utcák alakítására aka-

dályul lenni; nem szükséges azokat kifizetni 's lerontani; maradjanak azok épen, majd az idő mindent lelapít és kiegyenesít. Főlebb mondám, hogy mi gyermek vagyunk, ne akarjunk egyszerre ifju, férfiú és öreg is lenni; ne kívánjuk hogy Pest egyszerre legyen azzá, mivel majd csak idővel lehetend 's kell lennie. Most csak egy terv, egy felség, egy bánulató terv és akarát szükséges.

Mi által lón Róma olly világhíressé? kik fővárosink nagygyá, 's híressé tehetendésére befolyással vannak, tudják. Mi már régecske idő óta majmolói valánk másoknak, teremtsünk egyszer már mi is valami olyat, mit mások utánozni dicsőségnek, de elérni lehetlennek tartásák! — Ez csak egy tervbe és időbe kerül. Te szép reményü gyermek Budapest, olly sokban követted már a' szomszéd nemzeteket, kövesd abban is, mit ő legzebb követésre méltót nyújtott: szeresd felebarátodat vallási különbség nélkül; maga az isten fia emlékeztetett, 's tulajdon példájával tanított erre; engedj meg minden emberlénynek kebeledben akadály nélkül letelepedni, jogaival élhetni, ingó és ingatlan tulajdont szerezhetni; az ebből a' városra háromló haszon kiszámíthatlan; mennyit nyeresz az azon kívül hogy a' keresztény szeretetet gyakorolva az emberi méltóságot magadban és másokban megbecsüöld. Milly könnyü ezt eszközölni; 's milly okos és józan számítás maga jogaiból és szabadságából semmit sem veszteni, hanem azt másokra is kiterjeszteni, másokat is vallási különbség nélkül polgártársai közé fölvenni. —

Némellyek, — sőt majd csaknem az egész budapesti nép mindazokkal együtt, kik e' városban megfordultak 's belsejét megtekintették — úgy vélekednek, hogy a' belvárost sohasem lehet többé szabályozni 's rendbe szedni, én másképp vélekedem, 's azt állítom, hogy lehet. Ha a' mostani veszély olly nagy lett volna, hogy az egész belvárosban egyetlen egy ház sem maradt volna fenállva, ugy e bizony hogy azt egészen másképp építenék, egészen új terv szerint szabályozva. A' mit most a' vész, a' vizár nem tett, azt megteszi az idő, semmi sines bizonyosabb mint ez, csak hogy egy kissé későbbben. — Az anyagi haszon, mint főlebb mondám már, még most nagyobb szerepet játszik mint a' szellemi, de még is merem állítani, hogy a' budapesti népesség bír annyi értelmi kifejlődöttséggel, hogy a' szellemi nagy haszonért (szépségért 's gyönyörködtetőért) képes egy kis anyagi hasznot föláldozni. Ezt föltéve, közakarattal, minden házbirtokosnak megegyezésével hozathatik ezen városi törvény, hogy: a' belvárosban egy ház sem építetik ujra, sőt ki sem javíttatik, hanem tart a' meddig az idő megkíméli, vagy pedig míg a' tulajdonos le nem rontja, mert a' belváros is új terv és szabály szerint fog felépíteni. Ez tartana talán husz harmincz évig így, 's mi volna ez a' még leendő szép Pestnek hátra lévő hosszú idejéhez képest, melly több ezer évbül állhatand? Mondom a' belváros ezen állapotában hagyatva 20—30 év mulva már az új terv szerint kezdethek építeni. Megengedem azt is, hogy némelly egyesek nem szeretnének ebben megegyezni, azt adván okul, hogy ők e' szerint vesztenének; de nem adhatna e majd a' meggazdagulandott városi testület későbbben illyeneknek némelly kárpótlást? És miután társaságban élünk, nem illő e hogy egyesek magokat a' többséghez ha másképp nem kényszerítve is alkalmazzák? Már vasutak vannak készülöben, 's ha valaki azzal állna elő, hogy ő nem engedi az utat telkén keresztül menni, még kárpótlás mellett sem, az ujonan alkotott törvény szerint nem fog e az olly makacs kényszeríteni, 's nem történhetik e éppen ez az utczák szabályozásakor a' magukat ellenszegezni akaró házbirtokosokkal is? Hiszen egyesek hasznát nem fogjuk az egészé elébe tenni; az egésznek haszna minden egyesekre is háromlik, de egyeseké az egészre nem.

Millyennek kellene a' tervnek lennie, melly szerint a' gyermeked Pest építtetnék, nem célozom még érinteni is, hiszen milly sokan vannak ahhoz értők! csak szólítson föl a' városi tanács minden ahhoz értőket, mennyi terv készülend, 's milly könnyű leszen azok közül választani, vagy a' sokbul, a' sok hiányosabbul egy tökéletes egészet készíteni! — De ez soká tart, könnyű neked tervezni — mondja talán valaki, — könnyű a' szobában írni, de a' sok száz embernek hajlék kell, még pedig minél előbb kell. Azt tudom és érzem is, de hiszen milly kevés helyen elfér sok ember, midőn a' szükség ugy hozza magával, 's mint e' jelen példa mutatja, mert pusztá ég alatt csakugyan kevés ember van most is, azon munkásokat kivéve, kik falukról jövéen ehhez már hozzá szoktak. Egyébiránt nem lehet e' most egy időre a' pompás és kényelmes lakások hiányában az egyszerű természet-höz magunkat alkalmaznunk? milly kevésvel megelégszik ez! —

Nem lehet örömben föl nem sobajtanom, ha elgondolom, milly szép, milly pompás lehetend még az én időmben Budapest! Végig nézek Pestről a' budai parton, ott olly palotásor fog elnyulni, millyen a' pesti részen már kezdett emelkedni. Harminczhét évet már meghaladtam, és még ezt megérni hiszem. A' Teréz- és Józsefvárosokon végig talán még csatornákat láthatandok folyani; mert ez szükségesebbnek látszik mint sok más pompai dolgok; a' Duna egy ágának a' város mögött a' Rákoson folyását nem érem meg, erről jót állok, de hogy idővel megtörténhetik, remélem.

Sok ohajtásai vannak az embernek az életen végig, nekem is voltak, vagnak most is és lesznek is még lehelni meg nem szűnők, de minden ohajtásaim megsemmisédnek ezen egy mellett, hogy bár e' gyermek, vagy ha úgy tetszik már ifju, Pestnek óriássá leendési készülleteit láthatnám minél előbb. — Ti Pestnek lelkesedni kezdő lakói nem örvendenének e, ha azt hallanátok, hogy Azsiából, Afrikából, és Amerikából jönnek kíváncsi utazók, csupán Budapestet láthatni! nem emelkednék kebletek magásra, ha azt látnátok, 's azt tudnátok, hogy nincs több olly csodaszépségű, olly nevezetes város, millyen a' mi Budapestünk. Ezt ugyan egy budapesti lakosról sem teszem föl. Ellenben azt fölteszem, hogy elsőbbjei olly terv szerint rendelendik az építést, melly megfelel a' legfelleγγősebb reményeknek is; 's ezt szívéből és lelkéből ohajtja egy pesti.

GAZDASÁGI JEGYZET.

Angolországban egy uj nemét kezdik szaporítani a' gazdasági füveknek, melly különös jó tápszert a' marháknak, 's mellyet Methuen tulajdonosa, Bishop ur szerzett Éjszakamerikából. A' legszigorubb éghajlat alatt növekedve, sem fagy sem hideg nem csökkenti meg növéstét, melly olly buja, hogy minden hónapban letakaríthatatik, 's mindegyre erősebb és táplálabb sarját szolgáltat. — Angolhonba utazgató nagyjaink rendkívüli hálával köteleznek le magok iránt nemzetünk legnagyobb részét, a' földmivelő osztályt, különösen pedig a' szegény pórnépet, ha e' növényfajt hazánkba átültetnék, 's könnyű alkalmat nyujtanának, hogy azt a' csekélyebb vagyonu földbirtokos, lassankint pedig a' — telenkint marháját tengetni alig tudó — jobbágyság is megszerezhesse, 's jövendőre telen át is zöld takarmányt etethessen, vagy ezzel legalább a' szénatermés mostohaságát enyhíthesse!

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizethetni minden cs. kir. postahivatálnál 's a' szerkesztő tulajdonosnál Pesten, (Kalaputcza Szita-báz 79-dik sz.) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; felévre 6, és 5 pengő forintjával.